

УДК 378.091.212:37

РЕАЛІЗАЦІЯ ЗАДАЧ ЩОДО СОЦІАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ ВЧИТЕЛЯМИ ПРЕДМЕТІВ ПРИРОДНИЧОГО ЦИКЛУ

Тетяна Дюжикова, Вадим Галиця, Юлія Ніколаєва

*Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького***Анотація:**

У дослідженні акцентовано увагу на готовності вчителів предметів природничого циклу допомагати учням старшої школи у їхньому майбутньому соціально-професійному самовизначенні. Означена проблема не нова, але в умовах Європейської інтеграції і соціально-економічного стану країни набула нового змісту. В умовах реалізації Концепції Нової української школи в інтеграції предметів природничого циклу постає завдання щодо зміни форм і методів навчання з метою вирішення задач соціалізації молоді та вибору подальшого професійного шляху.

Обґрунтовано та визначено шляхи організації роботи вчителя у соціально-професійному самовизначенні старшокласників під час навчання учнів природничим предметам. З'ясовано, що готовність учителя до соціально-професійного самовизначення учнів старшої школи – це процес і результат формування у них спеціальних знань, умінь, навичок і ціннісних мотивів діяльності щодо реалізації завдань професійної соціалізації і профорієнтації учнів.

Доведено, що процес стане більш ефективним, якщо організація такої роботи вчителями передбачатиме вивчення питань теорії, методики й управління процесом соціально-професійного самовизначення учнів; форми та методи роботи забезпечуватимуть проблемний характер навчальної діяльності, створюватимуть контекстність у навчанні, сприятимуть формуванню індивідуального стилю діяльності вчителів.

Ключові слова:

соціально-професійне самовизначення; предмети природничого циклу; готовність вчителів; учні старшої школи.

Resume:

Diuzhykova Tetiana, Halysia Vadym, Nikolaieva Yuliia. Implementation of tasks of high school students' socio-professional self-determination by teachers of natural sciences.

The research focuses on the willingness of natural sciences teachers to assist high school students in their future socio-professional self-determination. The indicated problem is not new, but it has acquired a new meaning in the conditions of European integration and the socio-economic state of the country. Due to the implementation of the Concept of the New Ukrainian School and integration of natural sciences, there is a necessity to change the forms and methods of education in order to solve the problems of youth socialization and their choice of a further career path.

The purpose of the article is to justify and define the ways of organizing the teacher's work in the socio-professional self-determination of high school students while teaching natural sciences. It has been found that the teacher's readiness for socio-professional self-determination of high school students is the process and result of their formation of special knowledge, abilities, skills and valuable motivations for the implementation of professional socialization tasks and career guidance.

It is emphasized that the selection of additional information for the content of natural science subjects regarding the use of acquired knowledge in various spheres of human professional activity will contribute to the quality work of teachers in providing assistance to high school students in their socio-professional self-determination.

It has been proven that the process will become more effective if the teachers' organization of such work involves the study of the theory, methodology and management of the process of students' socio-professional self-determination; forms and methods of work will ensure the problematic nature of educational activities, create contextuality in learning, and contribute to the formation of the individual style of teachers' activities.

Key words:

socio-professional self-determination; natural sciences; readiness of teachers; high school students.

Постановка проблеми. Всебічний аналіз освітніх процесів в Україні, зумовлених реалізацією концепції Нової української школи та стратегічними напрямками модернізації системи вищої освіти, свідчить про орієнтацію національної освіти на оновлення змісту, форм і методів навчання. Інтеграція України в Європейський освітній простір, суттєві зміни в соціально-економічному розвитку нашої країни зумовлюють необхідність підвищення якості підготовки учителів до роботи з учнями старшої школи в їхньому майбутньому соціально-професійному самовизначенні. Ці завдання актуалізуються в зв'язку з появою нагальної потреби в адаптованому змісті загальноосвітньої підготовки учнів до подальшого життя та праці.

Сучасна молодь виявилася непідготовленою до життєдіяльності в умовах нової соціально-економічної ситуації. Втрачається культ праці та професійності, ідеальний образ професіонала часто замінюється образом життя, відбувається переоцінка моральних цінностей. Кардинальній

зміні підлягає система уявлень щодо престижу професійної діяльності та соціальної ролі у житті. Такі обставини сприяють створенню системи підготовки молоді до праці через організацію їхнього соціально-професійного самовизначення.

Означена проблема набуває особливої актуальності й у зв'язку з тим, що вчителі не підготовлені до її розв'язання, недостатньо володіють знаннями та системою дій, необхідних для надання кваліфікованої допомоги учням у їхньому виборі майбутньої професійної діяльності, соціальної ролі. Тому головним завданням сучасної професійної підготовки є формування у нової генерації учителів готовності успішно реалізовувати задачі щодо профільного, професійного і соціально-професійного самовизначення учнів і впроваджувати її у свою професійно-педагогічну діяльність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особлива роль у майбутньому соціально-професійному самовизначенні учнів належить

учителям предметів природничого циклу. Аналіз шкільних підручників і навчальних посібників, практики роботи вчителів хімії, біології, фізики й математики свідчить про збільшення питомої ваги завдань із розв'язання проблем навколишнього середовища, хімічних виробництв, сільськогосподарської галузі та водночас про неготовність учителів використовувати зміст цих завдань у процесі формування соціально-професійної спрямованості старшокласників.

Аналіз стану досліджуваної проблеми в теорії і на практиці дозволяє дійти такого висновку: готовність учителя до соціально-професійного самовизначення учнів старшої школи – це процес і результат формування у них спеціальних знань, умінь, навичок і ціннісних мотивів діяльності щодо реалізації завдань професійної соціалізації і профорієнтації учнів.

Показниками професійної підготовки вчителів до діяльності, пов'язаної із соціально-професійним самовизначенням учнів старшої школи можуть бути (Дюжикова, & Подлевська, 2023, с. 27):

1. Інформованість про компоненти соціально-професійного самовизначення та інтегративні показники ефективності професійного самовизначення випускників шкіл.
2. Володіння технологією і методикою підготовки учнів саме за цим напрямом.
3. Уміння діагностувати здібності та нахили учнів, а також їхні життєві цінності.
4. Зорієнтованість на адаптацію існуючої інформації щодо різних видів професійної діяльності до розуміння її учнями різного рівня особистісного розвитку.
5. Оволодіння культурою цілепокладання в педагогічній діяльності в організації роботи з учнями щодо їхнього соціально-професійного самовизначення.
6. Готовність до подолання труднощів в організації роботи з учнями щодо формування в них умінь виконання соціальних ролей та професійного самовизначення.
7. Уміння «бачити» себе очима учнів у процесі реалізації виховної роботи за цим напрямом.
8. Сформованість у вчителів умінь і навичок міжпредметного характеру.

Проблема профорієнтаційної роботи з учнями в різних типах навчальних закладів, питання підвищення кваліфікації вчителів різного напрямку підготовки щодо профільної роботи доволі широко відображені в науковій літературі. Проте аспект роботи вчителів предметів природничого циклу у соціально-

професійному самовизначенні учнів старшої школи висвітлено вкрай недостатньо.

Формулювання цілей статті. Мета статті – теоретично обґрунтувати та визначити шляхи організації роботи вчителя у соціально-професійному самовизначенні старшокласників під час навчання учнів природничим предметам.

Виклад основного матеріалу дослідження. Допомога старшокласникам у соціально-професійному самовизначенні пов'язана з інноваційною професійною діяльністю педагога й готовністю до неї. Враховуючи це, вважаємо, що учитель повинен уміти планувати та прогнозувати свою діяльність на уроках. Для цього необхідне вміння добирати такі дидактичні та теоретичні матеріали до навчальних занять, які б змогли допомогти учням старших класів зорієнтуватися у виборі майбутньої професії. Зорієнтованість на розв'язання таких завдань у професійній діяльності педагога І. Дичківська розглядає як показник його готовності до діяльності (Дичківська, 2004, с. 280–281).

Розв'язання завдань щодо соціально-професійного самовизначення старшокласників вимагає від вчителя володіння певними знаннями й уміннями професійно-педагогічної діяльності, а саме:

- знати провідні ідеї, закони, теорії і методи хімії, біології, фізики тощо;
- володіти словом як засобом передачі інформації;
- визначати прогресивну роль природничих наук у розвитку економіки країни;
- уміти застосовувати ті чи інші методи навчання з урахуванням психологічних особливостей учнів, поєднувати традиційні і нетрадиційні методи навчання;
- створювати проблемні ситуації, які передбачають самостійну роботу учнів, розвиток їхнього мислення і вміння застосовувати отримані знання у житті;
- організовувати різні види пізнавальної діяльності учнів під час вивчення природничих предметів;
- уміти проводити профорієнтаційну роботу, прищеплювати учням інтерес до тієї чи іншої професійної діяльності;
- уміти навчати учнів застосовувати знання у продуктивній праці – в охороні навколишнього середовища, розвитку виробництв, добуванні корисних копалин тощо.

На нашу думку, якщо вчитель не буде володіти цими навичками, не зробить їх особистим надбанням, то не зможе працювати творчо і, як наслідок, не зможе на належному

рівні надати учню допомогу в обранні ним майбутньої професії і соціальної ролі у житті. Успішність і результативність процесу роботи вчителя у соціально-професійному самовизначенні учнів старшої школи визначається не тільки раціональним застосуванням змісту окремого предмету та міжпредметними зв'язками, а й ступенем забезпечення відповідних організаційно-педагогічних умов і врахуванням чинників, що впливають на їхнє дотримання. Необхідність реалізації завдання щодо соціально-професійного самовизначення учнів потребує деяких змін у традиційних формах і методах викладання природничих предметів (Грицай, 2021, с. 138–139)

Педагогічним експериментом, який проведено протягом 2022–2023 рр., було охоплено 182 учня 7–11 класів і 21 вчитель природничих предметів (хімії, біології, фізики, математики, географії).

На початку експерименту для визначення впливу вчителів на обрання учнями старшої школи майбутньої професії і можливості надання їм допомоги щодо соціально-професійного самовизначення, проведено анкетування випускників 9-х і 11-х класів.

У відповідь на запитання «Чи обрали Ви вже свою майбутню професію?» отримано такі результати (табл. 1):

Таблиця 1.

**Вибір майбутньої професії
(у %, від кількості опитаних)**

Варіанти відповідей	Класи		У середньому
	9	11	
Обрали майбутню професію остаточно	28	52	40
Обрали майбутню професію не остаточно (подобаються декілька професій)	56	43	50
Майбутню професію не обрали	16	5	10
РАЗОМ:	100	100	100

Як переконаємося, 60% старшокласників або взагалі ще не зробили вибір, або обрали майбутню професію не остаточно. Провідними мотивами обрання професії є зацікавленість нею, матеріальний чинник, можливість застосувати свої знання і здібності, стати майстром своєї справи в обраному виді професійної діяльності.

На запитання анкети «Хто найбільше впливає на обрання Вами майбутньої професії?» 63% старшокласників відповіли, що визначаються з

професією самостійно, без допомоги інших (це, на наш погляд, свідчить про слабку профорієнтаційну роботу з випускниками шкіл); 26% відповіли, що у виборі майбутньої професії вони спираються на досвід і допомогу батьків і тільки 2% відзначили вирішальну роль учителів при обранні професії (8% – ЗМІ, 3% – однокласники). Проте, на запитання «Хто, на Ваш погляд, повинен допомогти Вам правильно обрати майбутню професію?» 48% старшокласників упевнені, що саме вчителі мають допомагати їм у соціально-професійному самовизначенні, 43% вказали на батьків, 9% відповіли, що допомогти їм повинен шкільний психолог.

Узагальнюючи й аналізуючи результати анкетування учнів старшої школи, зазначимо, що у більшості учнів 9-х і 11-х класів ще не виробився стійкий інтерес, пов'язаний із вибором професії. Цьому, на наш погляд, може сприяти робота вчителя щодо соціально-професійного самовизначення учнів під час викладання свого предмету.

Стійкість професійних інтересів учнів веде до реалізації їхніх природних особливостей і нахилів.

15% респондентів не знають, де можна здобути ту чи іншу професію,

27% старшокласників мають поверхневі уявлення щодо обраної професії,

43% учнів не знають вимог майбутньої професії до тих чи інших знань, умінь і особистісних якостей людини і тільки 15% випускників школи більш-менш упевнені у своєму виборі.

На запитання, «Чи вважаєте Ви, що вибір професії має вирішальне значення в майбутньому житті людини?» 98% учнів упевнено відповіли «Так» і водночас 62% не уявляють перспектив професійного зростання.

Паралельно з опитуванням старшокласників проведено анкетування серед вчителів-практиків із природничих предметів щодо означеної проблеми. У відповідях на запитання «Як Ви оцінюєте свої знання і вміння щодо надання допомоги учням у їхньому соціально-професійному самовизначенні?» 82% відповіли, що мають недостатні знання для проведення такої роботи в межах свого навчального предмета, інші 18% вважають, що у них є достатні для цієї роботи знання. Водночас 43% вчителів указують на труднощі у виборі форм роботи з учнями щодо їхнього соціально-професійного самовизначення та в роботі з батьками учнів, які не визначились із вибором професії.

Слід також зауважити, що лише 7% учителів біології, хімії, фізики і географії, від загальної

кількості опитаних, змогли навести приклади того, як вони використовували зміст, професійні знання й уміння зі свого навчального предмету при наданні допомоги учням старшої школи в соціально-професійному самовизначенні.

На запитання «Як Ви оцінюєте підготовку студентів природничих наук у закладі вищої освіти, де ви навчалися до управління соціально-професійним самовизначенням старшокласників?» учителі відповіли так: 17% респондентів вважають підготовку до управління соціально-професійним самовизначенням учнів у закладі вищої освіти достатньою, а 83% – не задоволені цією підготовкою зовсім. Причому вчителі виказують незадоволення всім змістом цієї підготовки: теоретичним, практичним, методичним. Цей факт свідчить про те, що під час професійної підготовки в педагогічному навчальному закладі вони не отримали необхідних знань і не набули навичок для цієї роботи і можуть зорієнтувати учнів тільки на професію педагога.

Спираючись на результати науково-педагогічних досліджень, з метою визначення стану зазначеної проблеми щодо готовності вчителів до соціально-професійного самовизначення учнів старшої школи вчителям природничих предметів запропоновано відповісти на запитання анкети.

З першим питанням «Чи потрібно, на Вашу думку, вчителю надавати допомогу учням у соціально-професійному самовизначенні під час викладання свого предмету?» ми звернулися до вчителів. Обробка результатів опитування засвідчила (рис. 1), що 52% респондентів відповіли – «Обов'язково потрібно», 31% – «Не потрібно» і 17% – «Важко відповісти».

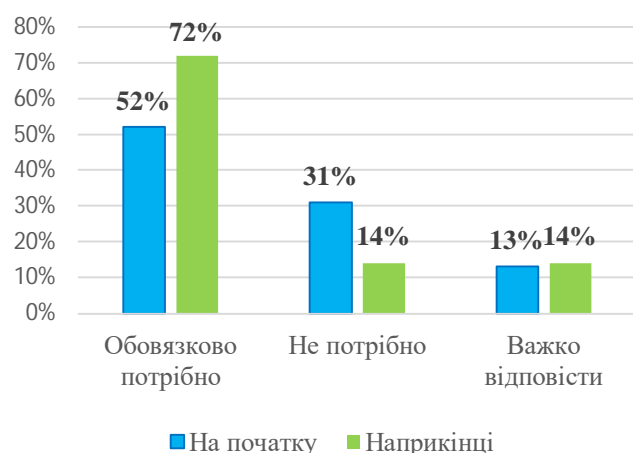

Рис. 1. Графічна інтерпретація результатів опитування учителів природничих предметів «Чи потрібно, на Вашу думку, вчителю надавати допомогу учням у соціально-професійному самовизначенні при викладанні Вашого предмету?»

Це спонукало нас з'ясувати причини таких відповідей. У результаті емпіричних досліджень, а саме: бесід, інтерв'ю та опитування з'ясовано, що вчителі, які мають певний досвід роботи, володіють методиками і технологіями викладання свого предмету, можуть зробити психолого-педагогічну характеристику учня і мають певні уміння і навички в допомозі старшокласникам в обранні майбутньої професії. Учителі, які не мають великого досвіду професійної діяльності і самі не отримали у свій час допомогу від вчителів у власному соціально-професійному самовизначенні, не вважають це обов'язковим.

Після того, як ми провели експеримент з діагностувальними завданнями щодо визначення готовності вчителів до організації роботи з учнями старшої школи у їхньому соціально-професійному самовизначенні, ми знов поставили теж саме питання вчителям. Результати дещо змінилися: 72% респондентів відповіли – «Обов'язково потрібно», 14% – «Не потрібно» і 14% – «Важко відповісти». Ми вважаємо, що виконуючи завдання, вчителі занурилися у проблему допомоги учням у виборі їхньої майбутньої професії і зрозуміли яким чином вони можуть надати цю допомогу.

Запитання про визначення труднощів у роботі з учнями щодо їхнього соціально-професійного самовизначення також містилося в опитуванні: «Які труднощі виникали у Вас під час викладання Вашого предмету в організації допомоги учням щодо їхнього соціально-професійного самовизначення?». Обробка й аналіз результатів анкетування засвідчили, що: 43% респондентів вказали на труднощі у визначенні чіткої мети в роботі з учнями щодо їхнього соціально-професійного самовизначення, 51% – у доборі необхідного матеріалу в підручниках із природничих предметів щодо орієнтування учнів на обрання майбутньої професії відповідно до отриманих знань, 6% – в організації роботи з учнями з виконання тих чи інших творчих завдань щодо вибору майбутньої професії і соціальної ролі. Крім того, під час обговорень окресленої педагогічної проблеми з'ясувалося, що більшість учителів вважають за необхідне включати в тематику навчальних занять з природничих предметів інформацію щодо можливого соціально-професійного самовизначення старшокласників. Одночасно вони зауважили, що зазнали труднощів у доборі такої інформації, яка б могла допомогти учням зорієнтуватися у виборі майбутньої професії.

Для того, щоб з'ясувати, як оцінюють учителі власні знання і вміння з надання допомоги старшокласникам у їхньому соціально-

професійному самовизначенні, вчителям були запропоновано виконання діагностувальних методик: «Презентація профорієнтаційного спрямування для учнів 10–11 класів», «Добери інформацію», «Розробка плану-конспекту виховного класного часу», профорієнтаційна рольова гра «Екскурс до професії», розробка тематики для елективних курсів і гуртків та ін.

Аналіз показав, що представлені вчителями презентації були дійсно профорієнтаційно спрямованими та розрахованими на сприйняття учнями 10–11 класів. Майже 70% презентацій були пов'язані з вивченням навчальних дисциплін природничого циклу (хімія, біологія, фізика) і географії. Орієнтовна тематика була такою: «Біологія і здоров'я», «Хімія і медицина», «Хімія та енергетика», «Географія і туризм». Виконуючи завдання «Добери інформацію...» вчителі зуміли показати, яким чином робітничі професії технічної спрямованості пов'язані з вивченням металів, їхніх властивостей і можливостей та чому учні,

які планують у майбутньому обрати такі професії, повинні мати поглиблені знання з хімії і фізики.

Розробляючи план-конспект виховного класного часу, вчителі ставили за мету відкрити старшокласникам різноманіття світу професій; дати їм можливість оцінити власні здібності, зробити свідомий вибір подальшого життєвого шляху; усвідомити роль, яку буде відігравати хімія (біологія, фізика) в їхньому житті. Але для повної реалізації завдань передпрофільної підготовки старшокласників у них виявилось недостатньо знань і вмінь. Найбільш вдало вчителі змогли провести профорієнтаційну рольову гру «Екскурс до професії». Проведення цієї гри спонукало старшокласників до пошуку інформації про професії. Водночас не всі вчителі творчо підійшли до підготовки до цього заходу.

До табл. 2 додано результати самооцінювання вчителів своїх знань теорії і методики підготовки учнів до соціально-професійного самовизначення.

Таблиця 2.

Знання вчителів теорії і методики підготовки учнів до соціально-професійного самовизначення (у % від загальної кількості опитаних)

Зміст знань	Знання не сформовані взагалі, %	Знання сформовані частково, %	Знання сформовані в систему, %	Разом
1. Знання теоретичних основ професійної соціалізації	62	38	-	100
2. Знання теоретичних основ профорієнтації	55	45	-	100
3. Знання методики підготовки школярів до соціально-професійного самовизначення	58	42	-	100
4. Знання методів і способів педагогічного управління процесом соціально-професійного самовизначення учнів	63	37	-	100

З таблиці бачимо, що більшість учителів (62%) не мають знань із теоретичних основ професійної соціалізації особистості; 42% вчителів вважають, що у них є часткові знання з методики підготовки школярів до соціально-професійного самовизначення і ніхто з респондентів узагалі не має системно сформованих знань щодо означеного виду діяльності.

До табл. 3 занесені результати самооцінювання вчителями власних умінь здійснювати підготовку учнів до соціально-професійного самовизначення.

Ці дані свідчать про те, що 58% опитаних учителів вважають власні вміння здійснювати підготовку учнів до соціально-професійного

самовизначення не сформованими, а 8% – впевнені, що у них такі вміння сформовані повністю. Здійснювати самоконтроль своєї готовності до соціально-професійного самовизначення учнів більшість учителів (74%) не вміють. Але такі дані не можуть бути об'єктивними у зв'язку з тим, що оцінювання вчителями своїх знань і вмінь щодо означеного виду діяльності й реальним станом їхньої підготовки до цієї роботи, мають певні розбіжності.

З метою визначення мотивації учителів до досліджуваного виду діяльності, ми запропонували їм додатково відповісти на запитання анкети. Результати цього анкетування наведено в табл. 4.

Таблиця 3.

**Уміння вчителів здійснювати підготовку учнів до соціально-професійного самовизначення
(у % від загальної кількості опитаних)**

Зміст умінь	Не сформовано	Сформовано частково	Сформовано повністю	Сформовано в систему	Разом
1. Уміння здійснювати підготовку учнів до соціально-професійного самовизначення під час освітнього процесу	43	45	12	-	100
2. Уміння здійснювати підготовку учнів до соціально-професійного самовизначення у позанавчальний час	49	42	9	-	100
3. Уміння проводити консультування батьків із питань соціально-професійного самовизначення їхніх дітей	66	31	3	-	100
4. Уміння здійснювати самоконтроль своєї готовності до соціально-професійного самовизначення учнів	74	18	8	-	100
У середньому	58	34	8	0	100

Таблиця 4.

**Результати відповідей учителів на питання анкети
(у % від загальної кількості опитаних)**

№	Згода з висловлюваннями	%
1.	Кожен учитель обов'язково повинен займатися підготовкою учнів до соціально-професійного самовизначення	62
2.	Цією роботою повинен займатися шкільний психолог	38
3.	Я завжди буду здійснювати підготовку учнів до соціально-професійного самовизначення на уроках зі свого предмета	22
4.	Я буду здійснювати підготовку учнів до соціально-професійного самовизначення в позаурочний час	23
5.	У роботі з батьками я буду порушувати питання соціально-професійного самовизначення їхніх дітей	18
6.	Я хочу оволодіти теорією і методикою підготовки старшокласників до соціально-професійного самовизначення під час вивчення природничих дисциплін	67
7.	Я буду постійно вдосконалювати свої знання й вміння з цієї проблеми	42

Обробка й аналіз результатів анкетного опитування засвідчили: 62% вчителів вважають, що кожен учитель природничого предмета має допомогти учням під час навчальних занять у соціально-професійному самовизначенні учнів старшої школи і це є його обов'язком, інша частина респондентів відповіла, що цією роботою має займатися шкільний психолог.

Позитивна налаштованість на управління процесом соціально-професійного самовизначення учнів старшої школи під час професійної діяльності сформована більше ніж у половини опитаних учителів, але вони не мають для цього спеціальних знань, 2/3 учителів не володіють уміннями, необхідними для реалізації цього педагогічного завдання. Водночас 67%

опитаних висловлюють бажання оволодіти теорією і методикою цієї роботи.

У процесі дослідження з'ясовано, що найбільш значущою і водночас складною ланкою професійної діяльності вчителів предметів природничого циклу є організація профорієнтаційної роботи з учнями під час викладання навчального предмету. Однією з причин такого стану, на наш погляд, є недостатня підготовка студентів – майбутніх учителів у педагогічному закладі вищої освіти саме до цього виду діяльності. Це перешкоджає формуванню можливостей вчителя застосовувати знання у нестандартних ситуаціях, викладати матеріал і формувати систему педагогічних умінь на більш високому, творчому рівні.

Аналіз навчальної літератури свідчить, що в підручниках і методичних посібниках недостатньо матеріалів, використовуючи які, вчителі могли б не тільки розв'язувати навчальні завдання з предмету, а й мали б змогу проводити певну аналогію дисципліни з професіями, які, можливо, оберуть учні у своєму житті. Наприклад, у навчальному плані з хімії тільки одна тема «Неметали», передбачає орієнтування учнів на майбутню професію і лише в межах хімічних виробництв. Однак, при викладанні в школі будь-якої теми з хімії учитель повинен зорієнтувати учня на обрання ним тієї чи іншої професії. Такі гуртки як «Хімія і довкілля», «Основи фармацевтичної хімії», «Хімія вітамінів», «Ужиткова хімія» та багато інших, дають можливість учням визначити їхній певний зв'язок із життям людини, усім, що її оточує, але не дають достатніх уявлень щодо використання цих знань у можливій професійній діяльності.

Нами з'ясовано, що отримані учнями теоретичні знання з природничих предметів, на жаль, позбавлені системності й не закріплені на практиці щодо питань їхнього соціально-професійного самовизначення. Тому постає завдання введення до змісту цих предметів додаткової інформації щодо використання отриманих знань у різних сферах професійної діяльності людини. Це сприятиме якісній роботі вчителів з надання допомоги старшокласникам у їхньому соціально-професійному самовизначенні, дасть можливість вчителю узагальнювати навчальний матеріал, формувати педагогічну майстерність, створювати власну організацію знань, умінь і навичок, які будуть найбільш ефективними в роботі щодо реалізації поставленого завдання.

Упродовж року, завантаженого навчальним матеріалом, учитель не може приділяти багато

часу профорієнтаційній роботі з учнями. Проте, використання навіть невеликого за обсягом теоретичного матеріалу з елементами знань про ту чи іншу професію дає позитивні наслідки. Сутність такої роботи полягає в тому, щоб навчити учнів користуватися отриманими знаннями і навичками для розв'язання практичних завдань і зацікавити їх професіями, де знання з того чи іншого предмету є профілюючими. Вчитель насамперед повинен мати базові знання з предмета, високу загальну культуру й ґрунтовну професійну компетентність.

Висновки. Як ми переконалися, робота вчителя щодо соціально-професійного самовизначення учнів старшої школи під час викладання природничих предметів має бути системною, а це означає, що системною має бути і відповідна підготовка студентів у педагогічному закладі вищої освіти. Теоретична підготовка студентів освітніх спеціальностей з природничих наук до надання ними педагогічної допомоги старшокласникам у виборі майбутньої професії досягається насамперед шляхом формування знань з відповідного освітнього компонента, реалізації міждисциплінарних зв'язків змісту природничих предметів, творчим підходом до засвоєння методик їхнього викладання.

Доведено, що процес стане більш ефективним, якщо організація такої роботи вчителями передбачатиме вивчення питань теорії, методики й управління процесом соціально-професійного самовизначення учнів; форми та методи роботи забезпечуватимуть проблемний характер навчальної діяльності, створюватимуть контекстність у навчанні, сприятимуть формуванню індивідуального стилю діяльності вчителів.

Список використаних джерел

- Дюжикова, Т.М., & Подлевська, О.В. (2023). Підготовка майбутніх учителів природничих спеціальностей до роботи щодо професійного самовизначення учнів старшої школи. *Соціально-гуманітарний вісник: зб. наук. пр.* Вип. 42. Харків: СГ НТМ «Новий курс». 63 с. С. 29–33. URL: https://www.newroute.org.ua/wp-content/uploads/2023/11/sgv_42_.pdf
- Дичківська, І. (2004). *Інноваційні педагогічні технології: навчальний посібник*. Київ: Академвидав. 352 с.
- Грицай, Н. (2021). Підготовка майбутніх учителів природничих наук до роботи в новій українській школі. *Українська професійна освіта*. № 9–10. С. 136–141. URL: <https://upepnpu.pnpu.edu.ua/article/view/263623/260356>

Відомості про авторів:

Дюжикова Тетяна Миколаївна
dyuzhikova1970@gmail.com
Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького
Наукове Містечко, вулиця, 59, Запоріжжя,
Запорізька обл., 69000, Україна

References

- Diuzhykova T.M., Podlievska O.V. (2023). Preparation of future natural sciences teachers to work on the professional self-determination of high school students. *Socio-humanitarian bulletin: collection of research works*. Issue 42. Kharkiv: SH NTM "Novyi kurs". 63 p. P. 29-33. URL: https://www.newroute.org.ua/wp-content/uploads/2023/11/sgv_42.pdf [in Ukrainian]
- Dychkivska I. (2004). *Innovative pedagogical technologies: learning guide*. Kyiv: akademvydav. 352 p. [in Ukrainian]
- Hrytsai N. (2021). Preparation of future natural sciences teachers to work in the New Ukrainian School. *Ukrainian professional education*. No. 9-10. P. 136-141. URL: <https://upepnpu.pnpu.edu.ua/article/view/263623/260356> [in Ukrainian]

Information about the authors:

Diuzhykova Tetiana Mykolaivna
dyuzhikova1970@gmail.com
Bohdan Khmelnytsky Melitopol
State Pedagogical University
Scientific Town, Street 59, Zaporizhzhia,
Zaporizhzhia region, 69000, Ukraine

Галиця Вадим Вячеславович
halytsyavadym@gmail.com
Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького
Наукове Містечко, вулиця, 59, Запоріжжя,
Запорізька обл., 69000, Україна

Ніколаєва Юлія Володимирівна
nikolaeva-yanish@ukr.net
Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького
Наукове Містечко, вулиця, 59, Запоріжжя,
Запорізька обл., 69000, Україна

doi: 10.33842/22195203-2024-1-32-171-178

*Матеріал надійшов до редакції 31. 05. 2024 р.
Прийнято до друку 18. 06. 2024 р.*

Halysia Vadym Viacheslavovych
halytsyavadym@gmail.com
Bohdan Khmelnytsky Melitopol
State Pedagogical University
Scientific Town, Street 59, Zaporizhzhia,
Zaporizhzhia region, 69000, Ukraine

Nikolaieva Yuliia Volodymyrivna
nikolaeva-yanish@ukr.net
Bohdan Khmelnytsky Melitopol
State Pedagogical University
Scientific Town, Street 59, Zaporizhzhia,
Zaporizhzhia region, 69000, Ukraine

doi: 10.33842/22195203-2024-1-32-171-178

*Received at the editorial office 31. 05. 2024.
Accepted for publishing 18. 06. 2024.*